

Розділ 2

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

CHAPTER 2

THEORY AND PRACTICE OF EDUCATION

УДК 378:502/504

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-123-132

УПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ЕКОЛОГО-ОСВІТНИХ ІДЕЙ СЕРЕД РІЗНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ: ДОСВІД ВОЛОНТЕРСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ «ДРУЗІ СЕЙМСЬКОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ»

Панченко Сергій Михайлович

доктор біологічних наук, молодший науковий співробітник
Національний природний парк «Холодний Яр»
e-mail: serhiy.m.panchenko@gmail.com
ORCID ID: 0009-0006-2612-8784

Рудишин Сергій Дмитрович

доктор педагогічних наук, кандидат біологічних наук,
професор кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: rud-sd@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-4483-9209

У статті узагальнено досвід волонтерської спільноти «Друзі Сеймського регіонального ландшафтного парку» щодо проведення науково-популярних та еколого-освітніх заходів серед різних верств населення. Розглянуто конкретні приклади діяльності спільноти за напрямками: пізнавальні екскурсії та наукові пікніки, робота наукового гуртка школярів, практики студентів, фестиваль біологічних колекцій «Природа навколо нас», корпоративні поїздки. Досвід спільноти поширено в природно-заповідних установах Українського Полісся.

Ключові слова: регіональний ландшафтний парк «Сеймський», волонтерська діяльність, екологічна освіта, популяризація науки, екскурсійна діяльність, Сумська область.

Постановка проблеми. Розбудова системи природно-заповідних територій та установ потребує належної уваги суспільства до посилення їх соціально-економічного та екологічного значення. У зв'язку з цим важливого значення набуває не тільки формальна екоосвіта, але й екологізація культури життя та перебування на природно-заповідних територіях. Отже, до екологічної освіти і просвіти доцільно залучати різні верстви населення, а не обмежуватися тільки молоддю. Дружня взаємодія з природою може бути здійснена за наявності в кожній людині достатнього рівня екологічної культури, екологічної свідомості, формування яких починається з раннього дитинства і продовжується впродовж життя.

В Україні регіональні і національні природні парки є природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами місцевого та загальнодержавного значення. Мета їх створення – збереження, відтворення та ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність [4; 5; 11; 22–25; 30]. Тому зі створенням у 1995 році в нашому краї регіонального ландшафтного парку (РЛП) «Сеймський» з'явився майданчик для вирішення проблем збереження довкілля, заощадливого використання природних ресурсів і забезпечення розвитку регіону на засадах сталого розвитку [3; 12; 19; 21; 31]. Напрацювання в згаданих напрямках можуть реалізовувати адміністрація природно-заповідної установи, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, активісти в співпраці або окремо. Традиційно – це такі заходи: природоохоронні акції, практичні дії зі збереження ландшафтного і біотичного різноманіття, конкурси, фестивалі, виставки, робота учнівських гуртків чи клубних об'єднань, екскурсії, літні біологічні школи чи екологічні табори [1; 6–9; 12–20; 27–29].

РЛП «Сеймський» розташований у Конотопському районі Сумської області на площі понад 98 тис. га у долинах р. Сейм та її притоки Клевені. Охоплює також відроги Середньо-Руської височини, відносно невеликі ділянки Полтавської рівнини та Поліської низовини. Отже, характеризується високою репрезентативністю – представляє основні ландшафтні комплекси північного сходу України. Багате

біологічне різноманіття, високий рекреаційний потенціал, близькість до історичних та культурних місць і доволі зручна логістика дають змогу розглядати цей регіональний ландшафтний парк як перспективну природоохоронну, рекреаційну, культурно-освітню та науково-дослідну установу [8; 17; 19; 27].

Волонтерська діяльність «Друзі Сеймського ландшафтного парку» започаткована з метою популяризації цієї природно-заповідної території серед місцевого населення у 2013 році. Група діє й дотепер, співзасновник – С. Панченко. У 2013–2016 рр. основною задачею ініціативи було лобювання створення адміністрації РЛП. Після її створення у форму комунального закладу Сумської обласної ради наприкінці 2016 р. і по сьогодні волонтерська група активізувала роботу з популяризації ландшафтного парку. З цією метою організовуються різноманітні заходи, здійснюється інформування населення через соцмережі та медіа про природні та культурні цінності краю під девізом «Навчився в Сеймському РЛП жити сам – навчи інших» [1; 6–9; 12–20; 27–29].

Аналіз досліджень і публікацій. Зазвичай еколого-освітня робота природно-заповідних установ України проводиться з учнівською та студентською молоддю, а старші верстви населення системно не охоплені [5; 23; 26]. Найбільше публікацій присвячено впровадженню сучасних еколого-освітніх ідей як у форматі психолого-педагогічному (мотивація природовідповідної поведінки; форми і методи екологічної освіти і виховання на засадах сталого розвитку), так і біоекологічному (розумінню системних екологічних законів і правил функціонування екосистем, важливості створення нових та розширення існуючих об'єктів та територій природно-заповідного фонду (ПЗФ); необхідності збереження біорізноманіття, доцільності біоіндикації довкілля та ін.) [4; 5; 11; 22–25; 30]. Для старших вікових груп наведених напрацювань менше. Якщо такі є, то вони спрямовані переважно на вчителів закладів середньої освіти.

Мета дослідження: узагальнити досвід науково-популярних та еколого-освітніх заходів волонтерської спільноти «Друзі Сеймського регіонального ландшафтного парку».

Виклад основного матеріалу. Організаційно-методичні аспекти діяльності волонтерської спільноти «Друзі Сеймського ландшафтного парку» розглянуто за такими напрямками: пізнавальні екскурсії та наукові пікніки, робота наукового гуртка школярів, навчальні практики студентів, фестиваль біологічних колекцій «Природа навколо нас», корпоративні поїздки.

Організація пізнавальних екскурсій та наукових пікніків для дорослих.

Один із перших заходів волонтерської спільноти – співорганізація велоралі з нагоди Дня Незалежності України у 2016 р. Організатори – місцевий велоклуб та відділ молоді та спорту Конотопської міської ради. Маршрут пролягав територією Сеймського РЛП. Завданням групи було збільшити кількість учасників за рахунок розширення вікової категорії та організувати за маршрутом орнітологічну велоекскурсію. «Орнітологів» виявилось достанько – з-поміж більш як 40 учасників спостерігали за птахами 8 осіб. Відхилення від основного маршруту дозволило мікрогрупі ознайомитися з цікавим геоморфологічним утворенням – давньольодовиковою прохідною долиною, дізнатися про особливості будови річкових долин на прикладі Сейму, побачити, окрім самого РЛП, ще дві природоохоронні території (Озаричанський орнітологічний заказник та гідрологічний заказник «Сзуцький»). Пізнавальними були розповіді про птахів орнітолога з Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України Ю. Кузьменка, з допомогою якого візуально та на слух зареєстрували 42 види птахів, деяких вдалося сфотографувати. Захід відбувся під гаслом: «Охороняти природу не лише сучасно, але й патріотично!» Про подальші заходи з популяризації орнітології у 2020–2023 рр. повідомлено в статтях [15; 16].

Рис. 1. Учасники велоралі з нагоди Дня Незалежності України, 2016 р.

Приклад наукового пікніка. Під час традиційної екскурсії з нагоди дня села Вирівка у 2019 р. проводили дослідження анатомо-фізіологічних особливостей властивостей листків різних видів дерев. Учасники заходу відбирали зразки листя різних дерев і чагарників, висікали трубкою однакові шматочки і зважували їх. Керівник дослідження пояснив, що зелене листя – це жива «електростанція», де в процесі фотосинтезу відбувається перетворення енергії сонячного світла в енергію хімічних зв'язків органічних сполук. Для отримання якомога більше енергії для фотосинтезу листок повинен бути широким, а щоб не

потерпати від посухи – мати потужні оболонку та систему жилок для міцності і підведення води. Маса одиниці площі листка може характеризувати адаптацію рослин до зростання на сонці чи в тіні. Висічки світлолюбних листків показали більшу вагу, оскільки товсті, мають потужну механічну тканину, висічки тіньолюбних – легші (рис. 2). Описану закономірність особливостей анатомо-фізіологічних особливостей листків підтверджено, але були виключення під час порівняння аборигенних та інвазійних рослин. Зокрема, найважчі висічки виявилися в листків груші, а світлолюбна біла акація (робінія), хоч і витримує посуху, але має незначну масу висічок листя.

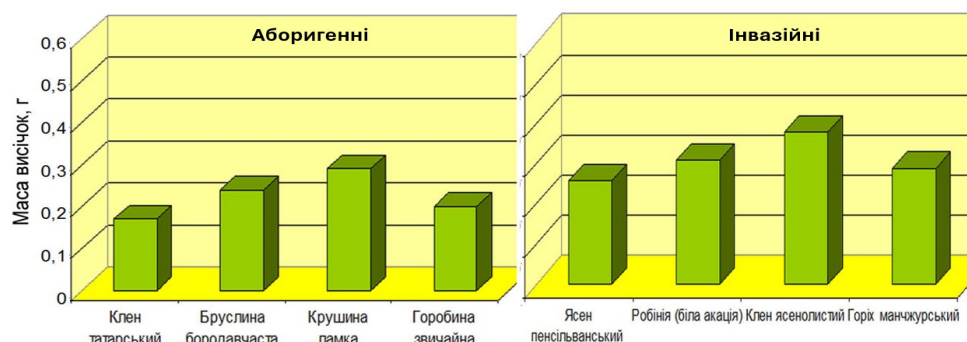

Рис. 2. Результати зважування 10 висічок листків різних екотипів рослин

Перевірити одну з легенд міста Конотопа про зниклу річку взялися у 2019 р. й здійснили екскурсію долиною гіпотетичної річки Конотопки (рис. 3). У своїх спостереженнях спиралися на хрестоматійні уявлення про долини річок. Екскурсію розпочали з аналізу схеми долини р. Сейм, де помітні уступи-тераси, заболочена заплава, специфічні ґрунти, характерні рослини (осоки, верболози, очерет тощо). Зафіксований матеріал на маршруті в Конотопі (від Меморіалу – балкою – до р. Єзуч) порівняли з хрестоматійними геоморфологічними даними, а також урахували результати аналізу раніше відібраних проб ґрунту. Завершальний огляд долини Єзуча з майданчика біля Вознесенського собору дав змогу зробити остаточний висновок про те, що Конотопка не відповідає сучасним уявленням про класичну річку, а балкою протікає пересихаючий нині струмок. Підсумки представлені в науково-популярній статті С. Панченка (2022) [20].

Рис. 3. Учасники екскурсії долиною р. Конотопка (2019 р.). Фото І. Болгова

Захід «Один день на Конотопській метеостанції» був спрямований на популяризацію знань про глобальну зміну клімату і роботу метеорологів з нагоди Всесвітнього дня захисту клімату (15 травня 2020 р.) (рис. 4). У форматі велоекскурсії долучилися до відбору зразків для визначення запасів вологи в ґрунті на чотирьох полях в околиці с. Вирівка. Також спостерігали за процесом обробки проб, ознайомилися з основними приладами на метеорологічному майданчику та з історією метеостанції в Конотопі. Саме ця метеостанція реєструє метеорологічні показники території Сеймського РЛП.

З нагоди Всесвітнього дня водно-болотних угідь у лютому 2021 р. провели розвідку берегів річки Єзуч у межах Сеймського РЛП. У теперішній час територія від Сарнавщини до гирла по краю найбільшого в межах ландшафтного парку заказника «Єзучський» – це величезне болото, де раніше розливалися води Єзуча. Русло річки являє собою каналу, куди скидають неочищені міські та промислові стоки, тому вода сіра і має неприродний запах. Дійшли до висновку, що історично русло р. Єзуч мало інший напрямок.

Болото ж в її нижній течії, використане для видобування торфу й після цього оголошене ландшафтним заказником місцевого значення «Єзущий», увійшло до заповідної зони Сеймського РЛП.

Науковий гурток школярів «Прикладна ботаніка» при Конотопській МАН – важлива ділянка роботи спільноти. Навчально-дослідницька робота у 2017–2019 рр. була спрямована на дослідження рослинного світу РЛП «Сеймський». Підсумки представлено на конкурс-захисті проєктів МАН. Основні тематики досліджень: флора та рослинність, структура рослинних угруповань, поширення та екологія весняних ефемероїдів та доміантів у лісах (С. Омельченко, 2019 [9]; І. Чернишов, 2019 [28; 29]; Ю. Кириленко, 2019 [6]; О. Морміль, Р. Надточій, 2017 [8]; А. Шайденко, Р. Надточій, 2017 [27]). Найбільш ґрунтовні дослідження виконані в Спадщанському лісі, зокрема встановлено закономірності рослинного покриву в розрізі ландшафтів, вертикальну структуру окремих лісових угруповань, складено базовий список видів флори (С. Панченко та ін., 2018; 2020) [17; 18]. Важлива складова роботи гуртка – спільні заходи в природно-заповідних установах краю та схожими за профілем учнівськими колективами. Наприклад, у Тростянецькій публічній бібліотеці з нагоди Дня Конституції України зустрілися з місцевими ровесниками, щоб обмінятися досвідом дослідження природи і популяризації біологічних знань у РЛП «Сеймський» та Гетьманському НПП. Гуртківці неодноразово брали участь у круглих столах на базі КЗ «Екоцентр Сергія Корнієнка» (м. Шостка). Діяльність гуртка Конотопської МАН була також складовою заходів з поширення досвіду Деснянського біосферного резервату (ДБР). Гуртківці мали можливість відвідувати на базі ДБР біологічні школи «Деснянські зорі» та «Деснянська ліга натуралістів». Завдяки таким школам робота гуртка не припинялася в літній сезон, щоб зібрати фактичний матеріал для подальшого опрацювання впродовж навчального року.

Рис. 4. Екскурсія вздовж р. Єзуч з нагоди Всесвітнього дня водно-болотних угідь (2021 р.).
Фото С. Моторний

Практики студентів. Координацію такої роботи започатковано у 2015 р., коли студенти Глухівського НПУ ім. О.Довженка (Ю. Чабан, А. Зімогляд, І. Свистун) досліджували особливості популяцій *Sempervivum ruthenicum* та *Pulsatilla pratensis* [13]. У 2016 р. скоординовано роботу студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка М. Сікорської та П. Воробєя, які збирали матеріал для дипломних робіт в околицях сіл Таранське та Раки. Виконано спостереження за поширенням різних видів верб у долині р. Сейм та станом популяції Молодила руського (*Sempervivum ruthenicum*). Науковий супровід здійснював викладачем кафедри ботаніки канд. біол. наук О. Безсмертною. До гурту приєднався гуртківець О. Зарва (Конотопський ліцей №3), який провів свої дослідження ґрунтів.

У 2017–2018 рр. долучилися до організації дослідницької практики студентів-екологів Національного університету «Києво-Могилянська академія», що відбувалася під керівництвом професора К. Деревської та доцента О. Рака. У долині р. Сейм достатня кількість геологічних об'єктів, унікальні ландшафти та різноманітний рослинний покрив. Дослідженню цих об'єктів сприяє те, що з Конотопа зручно добиратися до низки цікавих з огляду на геологічне минуле та сучасний рослинний покрив локацій, наприклад, до Баницького кар'єру кварцитів чи до крейдяних відслонень біля Новгорода-Сіверського.

Відзначимо спільний захід студентів із школярами Бочечківського НВК. При закладі діє учнівське лісництво, поруч розташований старий лісопарк – парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Княгині Львової» з палацом. Після ознайомлення з цими об'єктами студенти розповіли учням про свій університет, його славетну історію, особливості навчання, про традиції студентського самоврядування, творче життя. Як ілюстрацію останнього, продемонстрували власноруч підготовлений гумористичний телесюжет екологічних новин, екологічну гру. Подібні заходи важливі для профорієнтації в закладах освіти. За підсумками навчально-дослідницької практики для студентів Могилянки підготовлено низку наукових публікацій [1; 14 та ін.].

Фестиваль біологічних колекцій «Природа навколо нас» проводився взимку впродовж одного-двох тижнів у Конотопі п'ять сезонів 2016–2020 рр. Кожен із співорганізаторів фестивалю мав власну мету. Управління освіти Конотопської міської ради прагнуло залучити до пошуково-дослідницької діяльності здобувачів освіти. Конотопський міський краєзнавчий музей ім. О. М. Лазаревського – залучити відвідувачів. НПП «Деснянсько-Старогутський» – поширення досвіду своєї роботи в рамках діяльності Деснянського біосферного резервату і популяризації Сеймський РЛП. Учасники – школярі із власними колекціями на біологічну тематику. До розгляду допускалися колекції не лише з біологічних об'єктів, але й

з їх зображень, копій тощо. Особливість фестивалю – це не лише презентація колекцій, але й обмін досвідом щодо їх використання. Родзинкою заходу були навчальні ігри з колекціями насіння та плодів, спилів дерев. У рамках фестивалю організувалися заходи для дорослих: туристичні подорожі та екскурсії до Сеймського РЛП, творчі зустрічі, зокрема день відкритих дверей гуртка «Прикладна ботаніка», зібрання Конотопського велоклубу на тему «Колекція наших мандрів» та інші заходи. Як винагорода для учнів, які представили свої колекції, були матеріальні та інші заохочення, зокрема у 2018 р. їм було організовано екскурсію до Мезинського національного природного парку – найближчого до Конотопа й багато чим схожого на Сеймський РЛП за своєю структурою та організацією.

Поширення досвіду природоохоронної діяльності спільноти «Друзі Сеймського ландшафтного парку». У 2020–2022 рр. взяли участь у реалізації проекту ГО «Українське товариство охорони птахів» – «Полісся – дика природа без кордонів». Завданням було також активізувати волонтерський рух на Правобережному Поліссі України. Для цього С. Панченко, О. Лень та І. Чернишов улітку 2020 р. здійснили двотижневий велопохід Київською, Житомирською, Рівненською та Волинською областями, побували в Поліському та Рівненському природних заповідниках, національному природному парку «Прип'ять-Стохід» та Чорнобильському радіаційно-екологічному біосферному заповіднику (рис. 5). Під час велопоходу організовано зустрічі з волонтерами-природоохоронцями, які діють при цих заповідних установах (краєзнавцями, учнями, студентами, туристами). Обмінялися досвідом щодо допомоги в прибиранні та облаштуванні територій, розміщенні та супроводі туристичних груп, оформленні та прокладанні туристичних маршрутів, участі в пропагандистських та еколого-освітніх заходах. Особлива увага була приділена важливості надання оперативної інформації щодо негативних і катастрофічних явищ, допомозі в проведенні моніторингу стану навколишнього середовища.

Рис. 5, 6. Спільна екскурсія з волонтерами у с. Покалів Овруцького району (вгорі; фото О. Лень) та с. Висоцьк, 2020 р.; фото С. Костючек

Заслуговує на увагу методично-організаційна допомога в організації екоосвіти населення у с. Воргол (Конотопський р-н, Сумська обл.). У 2022 р. на базі осередку ГО «Воргол» (керівник – М. Конюх) ініційовано проведення екологічного табору, оформлено візит-центр РЛП «Сеймський» в еколого-просвітницькому центрі *LokoMotive*. Осередок ефективний: допомагає в проведенні археологічних досліджень, започатковано традицію проведення фестивалю живої історії, ініційовано оголошення місцевого парку об'єктом природно-заповідного фонду – парком-пам'яткою садово-паркового мистецтва «Воргол».

Корпоративні поїздки спільноти «Друзі Сеймського ландшафтного парку» передбачали ознайомлення з діяльністю колег, які також дбають про збереження довкілля. Зокрема, у рамках фестивалю біологічних колекцій «Природа навколо нас» у лютому 2018 р. організовано екскурсію до мисливської ділянки ДП «Конотопське ЛГ», де ознайомилися з комплексом заходів зі збереження та примноження мисливської фауни. Родзинкою дикої «колекції» тварин є зубр (рис. 7). Уранці та ввечері під час прогулянки в лісі вдалося побачити 18 зубрів, 6 косуль, а також сліди

Рис. 7. Спостереження за зубрами в мисливській ділянці ДП «Конотопське ЛГ» (2018 р.)

лисиць, зайців, куниць, великих та чубатих синиць, круків, снігурів.

У 2019 р. здійснено корпоративну поїздку краєзнавчими музеями Бурині, Путивля та Кролевеця з метою оцінки можливостей розміщення основних відомостей про Сеймський РЛМ в їх експозиціях. У ході поїздки провели круглий стіл у Путивльському краєзнавчому музеї, де презентували підсумки досліджень з гуртківцями МАН рослинного покриву та ландшафтів Спадчанського лісу, обговорили можливість створення в цьому лісовому масиві заказника, представили відповідне наукове обґрунтування та клопотання від громадськості.

В останні вихідні лютого 2021 р. здійснили «Похід дружби заповідних територій». Це був завершальний захід шостого сезону фестивалю біологічних колекцій «Природа навколо нас», що відбувся у місті Середина-Буда. У цьому місті у 1999 р. запрацювала адміністрація першого на північному сході України національного природного парку «Деснянсько-Старогутський». Метою заходу було показати конотопцям та шосткинцям роль і місце природно-заповідних установ у житті зазначених населених пунктів.

19–20 лютого 2022 р. відбулася дводенна корпоративна поїздка до с. Землянка в громадський історико-етнографічний музей Пелагеї Литвинової-Бартош (знаходиться неподалік Глухова в Березівській ОТГ). Після ознайомлення з експозицією музею перемістилися в будинок культури с. Береза, де взяли участь у круглому столі на тему «Як облаштувати екопростір і як для цього підходить заповідна територія». До участі в круглому столі залучилися керівники сфери туризму з обласної ОДА. Ознайомили присутніх із досвідом роботи з розвитку туризму і життя в умовах регіонального ландшафтного парку, обговорили питання популяризації та збереження природної та історико-культурної спадщини Березівської громади.

Далі в програмі корпоративної поїздки було ознайомлення з досвідом роботи Деснянського біосферного резервату у м. Середина-Буда (рис. 8). Там, у місцевій дитячій бібліотеці відкрився один із майданчиків фестивалю біологічних колекцій «Природа навколо нас». Було представлено інформаційні стенди про природу краю і національний парк. Також у Середина-Буді ознайомилися з організацією роботи єдиного на той час у Сумській області візит-центру природно-заповідної установи – НПП «Деснянсько-Старогутський». На ночівлю розмістилися вже в с. Стара Гута, де побудовано сучасний офіс місцевого відділення нацпарку. На жаль, на сьогодні вся інфраструктура НПП знищена в ході бойових дій і екологічна стежка, де учасники побували в одному із найстаріших лісів Сумської області, наразі не доступна.

Рис. 8. Учасники круглого столу «Як облаштувати екопростір і як для цього підходить заповідна територія», с. Береза, 2022 р. Фото І. Чернишов.

Висновки. Волонтерська діяльність є основою побудови та саморозвитку громадянського суспільства. Екологічно спрямована діяльність волонтерських спільнот сприяє формуванню та розвитку в населення екологічної свідомості – здатності адекватно оцінювати стан навколишнього природного середовища та всіляко сприяти своїми вчинками його покращенню або, як мінімум, не погіршувати його екологічно недружніми діями.

Продемонстровано, що до екоосвіти доцільно залучати різні верстви населення, а не обмежуватися тільки молоддю. Дружня взаємодія з природою може бути здійснена за наявності в кожній людині достатнього рівня екологічної культури, екологічної свідомості, формування яких починається з раннього дитинства і продовжується впродовж життя.

На прикладі волонтерської спільноти «Друзі Сеймського регіонального ландшафтного парку»

доведено доцільність проведення науково-популярних та еколого-освітніх заходів серед різних верств населення регіону. Розглянуто конкретні заходи і форми діяльності спільноти за напрямками: пізнавальні екскурсії та наукові пікніки, робота наукового гуртка школярів «Прикладна ботаніка», практики студентів, фестиваль біологічних колекцій «Природа навколо нас», конкурси, круглі столи, літні екологічні табори. Закцентовано, що основною метою заходів спільноти «Друзі Сеймського ландшафтного парку» є формування екологічної свідомості на індивідуальному рівні, що здатне забезпечити послідовний перехід на рівень суспільної екологічної свідомості і культури на засадах екобезпечного сталого розвитку взаємовідносин людина-природа.

Список використаної літератури

1. Деревська К. І., Панченко С. М., Рак О. О. Значення археологічних артефактів для створення пізнавальних екологічних маршрутів на території РЛП «Сеймський». *Natural Resources of Border Areas under a Changing Climate*, 27–29 Sept. 2017, Chernihiv. Chernihiv : Desna Polygraph, 2017. С. 34–36.
2. Дослідницька робота школярів : навч.-метод. посіб. / заг. ред. С. М. Панченка, Л. В. Тихенко. Суми : ВДТ «Університетська книга», 2008. 368 с.
3. Заповідні скарби Сумщини / за заг. ред. Т. Л. Андрієнко. Суми : Джерело, 2001. 208 с.
4. Збереження і невиснажливе використання біорізноманіття України: стан та перспективи / за ред. Шеляг-Сосонка Ю. Р. Київ : Хімджест, 2003. 248 с.
5. Іванчук С. Поняття екологічно доцільної поведінки в науковому осмисленні. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 35. Т. 3. С. 213–218. URL : http://www.aphn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_3/33.pdf (дата звернення : 05.11.2024).
6. Кириленко Ю. В. Вертикальна структура природних та створених людиною лісів у Спадщанському лісі (Сумська область, Україна). *Сучасні проблеми природничих наук : матеріали III Всеукр. учнівської наукової школи, 25 квітня 2018 р., Ніжин*. Ніжин : Наука-сервіс, 2018. С. 34.
7. Мартинова А. О. Типи умов місцезростань Спадщанського лісу (Сумська область, Україна) за видами-індикаторами. *Сучасні проблеми природничих наук : матеріали III Всеукр. учнівської наукової школи, 25 квітня 2018 р., Ніжин*. Ніжин : Наука-сервіс, 2018. С. 4–5.
8. Морміль О. Ю., Надточий Р. А. Синантропні види рослин в лісових екосистемах Сеймського регіонального ландшафтного парку (Сумська область, Україна). *Сучасні проблеми природничих наук : матеріали II Всеукр. конф. молодих науковців, Ніжин, 19–20 квітня 2017 р.* Ніжин : Наука-сервіс, 2017. С. 43.
9. Омельченко С. А. Відомості про рослини, що занесені до Червоної книги України, з території Сеймського регіонального ландшафтного парку у науково-популярних виданнях. *Сучасні проблеми природничих наук : матеріали IV Всеукраїнської конф. молодих науковців, 17–18 квітня 2019 р., Ніжин*. Ніжин : Наука-сервіс, 2019. С. 5.
10. Основи спостережень за станом довкілля : навч.-методичний посібник / за заг. ред. С. М. Панченка, Л. В. Тихенко. Суми : ВДТ «Університетська книга», 2013. 352 с.
11. Охорона природи : навч. посіб. для студ. природн. спеціальн. / уклад. І. В. Хом'як, Т. В. Андрійчук. Житомир : В-тво ЖДУ, 2022. 245 с.
12. Панченко С. М., Рудишин С. Д. Ліси Новгород-Сіверського Полісся, що мають історико-культурне значення. *Історико-археологічний та природно-екологічний потенціал Мезенської Округи: минуле, сучасне та перспективи розбудови : матеріали наук.-практ. конференції, присвяченої 30-й річниці заснування Мезенського археологічного науково-дослідного музею та 85-літтю від дня народження відомого краєзнавця і археолога, засновника Мезенського музею В. С. Куриленка, 17–18 вересня 2015 р., Чернігів-Мезин*. Чернігів : Десна Поліграф, 2015. С. 90–93.
13. Панченко С. М., Чабан Ю. В., Зімогляд, А. В. Свистун І. І. Популяції *Sempervivum ruthenicum* та *Pulsatilla pratensis* у Сеймському регіональному ландшафтному парку. *Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку природничих наук та методик їх викладання : матеріали I Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конференції, 24–25 березня 2016 року*. Суми : Видавничий дім «Ельдорадо», 2016. С. 51–53.
14. Панченко С. М., Деревська К. І., Рак О. О. Досвід і підсумки проведення дослідницької практики для екологів на території Сеймського регіонального ландшафтного парку (Сумська область). *Конотопські читання : зб. наук. пр.* Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2018. Вип. IX. С. 206–214.
15. Панченко С. М. Науково-пізнавальні орнітологічні екскурсії і їх організація в умовах Сеймського регіонального ландшафтного парку. *Конотопські читання : зб. наук. пр.* Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2020. Вип. XI. С. 273–278.
16. Панченко С. М. Науково-пізнавальні орнітологічні екскурсії і їх організація в умовах Сеймського регіонального ландшафтного парку. *Актуальні проблеми дослідження довкілля : матеріали X Міжнародної наук. конф., 25–27 травня 2023 року, Суми – Тростянець*. Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2023. С. 346–356.
17. Панченко С. М., Чернишов І. О., Мартинова А. О., Кириленко Ю. В. Цінності рослинного світу Спадщанського лісу. *Путівльський краєзнавчий зб.* Суми : Університетська книга, 2020. Вип. 9. С. 100–111.
18. Панченко С. М., Чернишов І. О., Мартинова А. О., Кириленко Ю. В. Рослинний покрив Спадщанського лісу (Путівльський р-н, Сумська область) і перспективи його заповідання. *Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні : зб. статей з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д-ра біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938–2016 рр.)*, Ботанічний сад ім. акад. О. В. Фоміна. Київ : Талком, 2018. Вип. 2. С. 47–53.
19. Панченко С., Книш М., Болгова І. Регіональний ландшафтний парк «Сеймський», ГО «Українська природоохоронна група, 2019. 12 с. URL : <https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/rfp-sejmskyj-96-dpi.pdf> (дата звернення: 07.11.2024).
20. Панченко С. Мандрівка вглиб землі. *Вічний мандрівник*, 2022. № 3–4. С. 78–81.
21. Регіональний ландшафтний парк «Сеймський». Комунальний заклад Сумської обласної ради. URL: <https://sorada.gov.ua/actual/actual/20349-2019-05-27-13-48-08.html> (дата звернення : 12.11.2024).

22. Рудишин С. Д., Коренева І. М., Самілик В. І. Керована коеволюція людства і біосфери на засадах сталого розвитку як стратегія подолання глобальної екологічної кризи : IX Міжнародний з'їзд екологів, 25-27 вересня 2024 р. : зб. наук. праць . Вінниця : ВНТУ.2024. С. 268–271. URL: <https://press.vntu.edu.ua/index.php/vntu/catalog/view/854/1490/2770-2> (дата звернення: 10.11.2024).
23. Рудишин С. Д. Біологічна підготовка майбутніх екологів: теорія і практика: монографія. Вінниця : ВМГО «Темпус», 2009. 394 с.
24. Рудишин С. Д. Екодевіантна поведінка: проблеми визначення і перспективи. *Науковий світ*. 2011, № 5. С. 8–9.
25. Рудишин С. Д. Біогеохімія з основами екології. Дніпро : Середняк Т. К., 2023. 320 с.
26. Фурса Г., Пузир Т. Екологічна освіта і виховання молоді як запорука формування екологічної культури. URL : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2726> (дата звернення: 03.11.2024).
27. Шайденко А. І., Надточий Р. А. Прогалини у відомостях про Сеймський регіональний ландшафтний парк та заповідні території в його межах (Сумська область, Україна). *Сучасні проблеми природничих наук : матеріали II Всеукр. конф. молодих науковців, 19–20 квітня 2017 р., Ніжин*. Ніжин : «Наука-сервіс», 2017. С. 43.
28. Чернишов І. О. Склад синузій весняних ефемероїдів Спадщанського лісу (Сумська область, Україна). *Сучасні проблеми природничих наук : матеріали III Всеукр. учнівської наукової школи, 25 квітня 2018 р., Ніжин*. Ніжин : Наука-сервіс, 2018. С. 5–6.
29. Чернишов І. О. Спадщанський ліс і його місце в системі природоохоронних територій північного сходу України. *Сучасні проблеми природничих наук : матеріали IV Всеукраїнської конф. молодих науковців, 17–18 квітня 2019 р. Ніжин*. Ніжин : Наука-сервіс, 2019. С. 5–6.
30. Школа екологічного вчинку : методичні рекомендації / Н. А. Пустовіт, О. О. Колонькова, О. Л. Пруцакова. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 36 с.
31. Який він – Регіональний ландшафтний парк «Сеймський». URL: https://uncg.org.ua/sejmskiy-2/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwyfe4BhAWEiwAkIL8sKxPLTQKSO84c3GLxqz6L9IKFgPt7WQFSjzqAm8QO2kAGozKNkhKfBoCAzYQAvD_BwE (дата звернення 11.11.2024).

IMPLEMENTATION OF MODERN ENVIRONMENTAL AND EDUCATIONAL IDEAS AMONG THE POPULATION: THE EXPERIENCE OF THE VOLUNTEER COMMUNITY «FRIENDS OF THE SEYMSKIY LANDSCAPE PARK»

Panchenko Serhii

Doctor of Biological Sciences, Junior Researcher of the
Kholodny Yar National Nature Park

Rudyshyn Serhii

Doctor of Pedagogical Sciences, Candidate of Biological Sciences, Professor of the Department of Theory and Methods of
Teaching Natural Sciences

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *Regional landscape park «Seymskiyi» in the Sumy region is characterized by a variety of natural complexes and objects that have environmental, recreational, historical and cultural, educational and scientific value. It is time to involve in environmental education and enlighten different segments of the population, not only the younger generation. Friendly interaction with nature can be carried out if each person has a sufficient level of ecological culture, ecological consciousness, the formation of which begins in early childhood and continues throughout life. The volunteer community «Friends of the Seymskiy Regional Landscape Park» is able to conduct popular science and environmental education activities among the population of the Sumy region. The ecologically oriented activity of the volunteer community contributes to the formation and development of the population's ecological consciousness – the ability to adequately assess the state of the natural environment and contribute to its improvement in every possible way by one's actions, or, at least, not to worsen it with environmentally unfriendly actions.*

Purpose. *The purpose of the study: to generalize the experience of popular science and ecological and educational activities of the volunteer community «Friends of the Seymskiy Regional Landscape Park».*

Methods. *Popularization of scientific knowledge and nature conservation concepts by conducting educational excursions, scientific picnics and corporate trips, working in a scientific circle, organizing a festival of biological collections*

Results. *Volunteer activity considered in the article is an important basis for the construction and self-development of civil society. The ecologically oriented activity of volunteer communities contributes to the formation and development of the population's ecological consciousness – the ability to adequately assess the state of the natural environment and contribute in every possible way to its improvement by one's actions, or, at least, not to worsen it with environmentally unfriendly actions.*

It is shown that it is expedient to involve different age groups of the population in environmental education, and not to be limited only to the younger generation. Friendly interaction with nature can be carried out if each person has a sufficient level of ecological culture, ecological consciousness, the formation of which begins in early

childhood and continues throughout life.

The experience of the volunteer community «Friends of the Seymskiy Regional Landscape Park» in conducting popular science and environmental education events among the population of the Sumy region is summarized.

Specific examples of community activities were considered in the following areas: educational excursions and scientific picnics, the work of a scientific group of schoolchildren, student practices, the festival of biological collections «Nature around us», corporate trips. The experience of the community is widespread in the nature reserve institutions of the Ukrainian Polissia..

Originality. Methodological and organizational principles of activity of volunteer groups for the popularization of nature conservation areas have been developed

Conclusion. On the example of the volunteer community «Friends of the Seymskiy Regional Landscape Park», the expediency of conducting popular science and environmental education events among different strata of the region's population has been proven. Specific events and forms of community activity were considered in the following areas: educational excursions and scientific picnics, the work of the scientific group of school children «Pretend Botany», student practices, the festival of biological collections «Nature around us», competitions, round tables, summer environmental camps. It is emphasized that the main goal of volunteer activities is the formation of environmental awareness at the individual level, which can ensure a consistent transition to the level of public environmental awareness and culture based on the principles of environmentally safe sustainable development of human-nature relations.

Key words: Regional Landscape Park «Seymskiy», volunteer activity, environmental education, popularization of science, excursion activities, Sumy region.

References

1. Derevska, K.I., Panchenko, S.M., Rak, O.O. (2017). Znachennia arkeolohichnykh artefaktiv dlia stvorennia piznavalnykh ekolohichnykh marshrutiv na terytorii RLP «Seimskiy» [The importance of archaeological artifacts for the creation of cognitive ecological routes on the territory of the Seimsky RLP]. *Natural Resources of Border Areas under a Changing Climate*, 34 – 36. Chernihiv. [in Ukrainian].
2. Doslidnytska robota shkolariv: navchalno-metodychnyi posibnyk [Research work of schoolchildren: a study guide]. (2008). Sumy. [in Ukrainian].
3. Zapovidni skarby Sumshchyny [Protected treasures of Sumy region]. (2001). Sumy. [in Ukrainian].
4. Zberezhennia i nevyznazhlyve vykorystannia bioriznomanittia Ukrainy: stan ta perspektyvy [Conservation and sustainable use of biodiversity of Ukraine: state and prospects]. (2003) . [in Ukrainian].
5. Ivanchuk, Sabina (2021). Poniattia ekolohichno dotsilnoi povedinky v naukovomu osmyslenni [The concept of ecologically appropriate behavior in scientific understanding]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk - Topical issues of the humanities*, 35, 3. 213-218. URL : http://www.afhn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_3/33.pdf/ [in Ukrainian].
6. Kyrylenko, Yu.V. (2018). Vertykalna struktura pryrodnykh ta stvorenykh liudynoiu lisiv u Spadshchanskomu lisi [Vertical structure of natural and man-made forests in Spadshchansky forest]. *Suchasni problemy pryrodnychyykh nauk - Modern problems of natural sciences*, 3-4. Nizhyn. [in Ukrainian].
7. Martynova, A.O. (2018). Typy umov mistsezrostan Spadshchanskoho lisu [Types of habitat conditions of the Spadshchansky forest]. *Suchasni problemy pryrodnychyykh nauk - Modern problems of natural sciences*, 4-5. Nizhyn. [in Ukrainian].
8. Mormil, O.Iu., Nadtochy, R.A. (2017). Synantropni vydy roslin v lisovykh ekosystemakh Seimskoho rehionalnogo landshaftnogo parku [Synanthropic plant species in the forest ecosystems of the Seimsky Regional Landscape Park]. *Suchasni problemy pryrodnychyykh nauk - Modern problems of natural sciences*. Nizhyn. [in Ukrainian].
9. Omelchenko, S.A.(2019). Vidomosti pro roslyny, shcho zaneseni do Chervonoj knyhy Ukrainy, z terytorii Seimskoho rehionalnogo landshaftnogo parku u naukovu-populiarnykh vydanniakh [Information on plants listed in the Red Book of Ukraine from the territory of the Seimsky Regional Landscape Park in popular science publications]. *Suchasni problemy pryrodnychyykh nauk - Modern problems of natural sciences*. Nizhyn. [in Ukrainian].
10. Osnovy sposterezen za stanom dovkillia : navchalno-metodychnyi posibnyk [Fundamentals of observations of the state of the environment:: a study guide]. (2013)..Sumy: VDT «Universytetska knyha». [in Ukrainian].
11. Okhorona pryrody [Nature protection]. (2022). Zhytomyr: V -tvo ZhDU. [in Ukrainian].
12. Panchenko, S.M., Rudyshyn, S.D. (2015). Lisy Novhorod-Siverskoho Polissia, shcho maiut istoryko-kulturne znachennia [Forests of Novgorod-Siverskie Polissia of historical and cultural significance]. *Istoryko-arkheolohichnyi ta pryrodno-ekolohichnyi potentsial Mezenskoj Okruhy: mynule, suchasne ta perspektyvy rozbudovy - Historical, archaeological and natural-ecological potential of the Mezenska Okruha: past, present and prospects for development*. Chernihiv, 90-93. [in Ukrainian].
13. Panchenko, S.M., Chaban, Yu.V., Zimohliad, A.V. Svystun, I.I. (2016). Populiatzii Sempervivum ruthenicum ta Pulsatilla pratensis u Seimskomu rehionalnomu landshaftnomu parku [Populations of Sempervivum ruthenicum and Pulsatilla pratensis in the Seimsky Regional Landscape Park]. *Materialy I Vseukrainskoi naukovu-praktychnoi internet-konferentsii «Suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku pryrodnychyykh nauk ta metodyk yikh vykladannia» - Materials of the First All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference «Current state, problems and prospects of development of natural sciences and methods of their teaching»* March 24-25, 2016 24-25. Sumy: Vydavnychi dim «Eldorado», 51 – 53. [in Ukrainian].
14. Panchenko, S.M., Derevska, K.I., Rak, O.O. (2018). Dosvid i pidsumky provedennia doslidnytskoi praktyky dlia ekolohiv na terytorii Seimskoho rehionalnogo landshaftnogo parku [Experience and results of research practice for ecologists on the territory of the Seimsky Regional Landscape Park]. *Konotopski chytannia - Konotop readings*, 206 – 214. Nizhyn. [in Ukrainian].
15. Panchenko, S.M. (2020). Naukovu-piznavalnyi ornitoloichni ekskursii i yikh orhanizatsiia v umovakh Seimskoho

rehionalnoho landsaftnoho parku [Scientific and educational ornithological excursions and their organization in the conditions of the Seimsky Regional Landscape Park]. *Konotopski chytannia - Konotop readings*, 273 - 278. Nizhyn. [in Ukrainian].

16. Panchenko, S.M. (2023). Naukovo-piznavalni ornitologichni ekskursii i yikh orhanizatsiia v umovakh Seimskoho rehionalnoho landsaftnoho parku [Scientific and educational ornithological excursions and their organization in the conditions of the Seimsky Regional Landscape Park]. *Aktualni problemy doslidzhennia dovkillia - Actual problems of environmental research*, 346 – 356. Sumy: Sumskiy derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni A. S. Makarenka. [in Ukrainian].

17. Panchenko, S.M., Chernyshov, I.O., Martynova, A.O., Kyrylenko, Yu.V. (2020). Tsinnosti roslynnoho svitu Spadshchanskoho lisu [Values of the flora of the Spadshchansky forest]. *Putyvl'skyi kraieznavchyi zbirnyk - Putivl local history collection*, 9. 100 – 111. Sumy: Universytetska knyha. [in Ukrainian].

18. Panchenko, S.M., Chernyshov, I.O., Martynova, A.O., Kyrylenko, Yu.V. (2018). Roslynni pokryv Spadshchanskoho lisu i perspektyvy yoho zapovidannia [Vegetation cover of the Spadshchansky forest and prospects for its conservation]. *Suchasni fitosozolohichni doslidzhennia v Ukraini - Modern phytosozological research in Ukraine*, 2, 47 – 53. Kyiv. [in Ukrainian].

19. Panchenko, S., Knysch, M., Bolhova, I. (2019). Rehionalnyi landsaftnyi park «Seimskiy» [Regional Landscape Park «Seimsky»]. *HO «Ukrainska pryrodookhoronna hrupa - NGO «Ukrainian Nature Conservation Group*. URL : <https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/rpl-sejmskyj-96-dpi.pdf/> [in Ukrainian].

20. Panchenko, S. (2022). Mandrivka vlyb zemli [Traveling deep into the earth]. *Vichnyi mandrivnyk - Eternal traveler*, 3-4. 78 – 81. [in Ukrainian].

21. Rehionalnyi landsaftnyi park «Seimskiy» [Regional Landscape Park «Seimsky»]. (2023). URL : <https://sorada.gov.ua/actual/actual/20349-2019-05-27-13-48-08.html>. [in Ukrainian].

22. Rudyshyn, S. D., Koreneva, I. M., Samilyk, V.I. (2024). Kerovana koevoliutsiia liudstva i biosfery na zasadakh staloho rozvytku yak stratehiia podolannia hlobalnoi ekolohichnoi kryzy [Controlled co-evolution of humanity and the biosphere on the basis of sustainable development as a strategy for overcoming the global environmental crisis]. [Elektronnyi resurs]. Vinnytsia: VNTU. 268-271. URL : <https://press.vntu.edu.ua/index.php/vntu/catalog/view/854/1490/2770-2/> [in Ukrainian].

23. Rudyshyn, S.D. (2009). *Biologichna pidhotovka maibutnikh ekolohiv : teoriia i praktyka: monohrafiia [Biological training of future ecologists: theory and practice: monograph]*. Vinnytsia: VMHO «Tempus». [in Ukrainian].

24. Rudyshyn, S.D. (2011). Ekodeviantna povedinka: problemy vyznachennia i perspektyvy [Ecodeviant behavior: problems of definition and prospects]. *Naukovyi svit - Scientific world*, 5, 8-9. [in Ukrainian].

25. Rudyshyn, S. D. (2023). Bioekhimiia z osnovamy ekolohii [Biogeochemistry with the basics of ecology]. [in Ukrainian].

26. Fursa, H., Puzyr, T.. (2018). Ekolohichna osvita i vykhovannia molodi yak zaporuka formuvannia ekolohichnoi kultury [Ecological education and upbringing of youth as a guarantee of the formation of ecological culture]. URL : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2726/> [in Ukrainian].

27. Shaidenko, A.I., Nadtochy, R.A. (2017). Prohalyny u vidomostiakh pro Seimskiy rehionalnyi landsaftnyi park ta zapovidni terytorii v yoho mezhakh [Gaps in information about the Seimsky Regional Landscape Park and protected areas within its boundaries]. *Suchasni problemy pryrodnychikh nauk - Modern problems of natural sciences*. Nizhyn. [in Ukrainian].

28. Chernyshov, I.O. (2018). Sklad synuzii vesnianykh efemeroidiv Spadshchanskoho lisu [Composition of sinusia of spring ephemerals of Spadshchansky forest] *Suchasni problemy pryrodnychikh nauk - Modern problems of natural sciences*, 5-6. Nizhyn. [in Ukrainian].

29. Chernyshov, I.O. (2019). Spadshchansky lis i yoho mistse v systemi pryrodookhoronnykh terytorii pivnichnoho skhodu Ukrainy [Spadshchansky forest and its place in the system of protected areas of the north-east of Ukraine]. *Suchasni problemy pryrodnychikh nauk - Modern problems of natural sciences*, 5-6. Nizhyn. [in Ukrainian].

30. Shkola ekolohichnoho vchynku [School of environmental action]. (2014). Kirovohrad :Imeks-LTD. [in Ukrainian].

31. Yakyi vin – Rehionalnyi landsaftnyi park «Seimskiy» [What is the Seimsky Regional Landscape Park like?] URL: https://uncg.org.ua/sejmskyj-2/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwyfe4BhAWEiwAkIL8sKxPLTKQKS084c3GLxqz6L9IKFgPt7WQFSjzqAm8QO2kAGozKNkhKfBoCAzYQAvD_BwE/ [in Ukrainian].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 6.02.2025 р.
Прийнято редакцією 6.03.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.